

Vort Folks Sydgrænse.

Af P. Lauridsen.

III. Den dansk-holtsatiske Grænsemark og Saxernes Indvandring i Sønderjylland.

Et Lands Kolonisation er en sammenhængende Udvikling, en organisk Proces, der har sin Basis og sine Vækstspidser, sine Hovedtropper og sine Pionerer. Bevægelsen er lovbunden; fremskudte Punkter forenes til nye Linjer og derfra sker atter nye Fremstød; det er som en Hær, der rykker frem med Sikringstropper foran sig. Den danske Del af denne Udvikling er allerede beskrevet; vi have paavist Grænserne for den sammenhængende danske Bebyggelse og dens Etapper ind i Grænseskoven ned imod Ejderen; men det nødvendige Suplement hertil er en Fremstilling af Holtsaternes Kolonisation nordpaa med Størfloden som Basis og Ditmarsken som Støtteland. Denne Kolonisations Historie er hidtil yderst sparsomt behandlet. Foruden Adam af Bremen og Helmold samt de historiske Dokumenter hos Lappenberg og P. Hasse have kun nogle moderne Oversigter hos R. Haupt, D. Detlefsen, K. Jansen, Ussinger ¹⁾ o. a. Det følgende er en Sammenstilling efter

¹⁾ Lappenberg: Urkundenbuch. P. Hasse: Regesten u. Urkunden. I—II. R. Haupt: Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Schleswig-Holstein. I—III. D. Detlefsen: Geschichte der holsteinischen Elbmarschen. I, K. Jansen:

disse Kilder og gør ikke Fordring paa at give andet end et hurtigt Overblik.

De nordalbingiske Saxere ere Sydvestholstens Urbefolkning og omtales allerede af Ptolomæus i det andet Aarhundrede, men alligevel begynder deres egentlige Historie ikke før Danskernes: med Karl den Stores Erobringskrige omkring Aar 800, og da nævnes baade Sturmarer og Ditmarskere, medens derimod den tredje Stamme: Holtsaterne, som selvstændig Folkegren maaske først lidt senere dukker frem i Historien. Oprindeligt har der vel næppe været nogen Forskel mellem dem og Sturmarerne (opkaldte efter Floden Sturia eller Stør). Holtsater betyde Skovbeboere, og de have faaet dette Navn ved over Størfloden at flytte ind i den store Grænseskov Isarnho, der allerede er omtalt i forrige Afsnit. Men Opdyrkningen af denne Grænseskov frembød uhyre Vanskeligheder. I fire Hundredaar vedblev den at være en vild Tumleplads for de tilgrænsende Folks Krigslyst. Indtil Aar 1000 fo'r hærgende Normannertog hen over den, i det elvte og tolvte Aarhundrede ødelagde Venderne den i Bund og Grund, ja syntes flere Gange paa Nippet til at udslette alt menneskeligt i disse ulykkelige Strøg. Rydningen gik istaa, Bebyggelsen skred kun yderst langsomt frem, gennem Aarhundreder maatte den holtsatiske Pioner dyrke sin Jord med Stridsøxen paa Nakken, og i denne Skole udvikledes han til den krigerske Hugaf, der er saa vel kendt i vor Krigshistorie.

Poleographie der Cimbrischen Halbinsel. Stuttgart 1886 (Forschungen zur deutschen Landes- und Volkskunde. I. 8). R. Ussinger: Uebersicht der Entwicklung Nordalbingiens — Zeitschrift etc. II. Kiel 1872. R. Ussinger: Deutschdänische Geschichte. 1863.

Endnu henimod Slutningen af det tiende Aarhundrede skildrer Adam det saxiske Holstens Bebyggelse i følgende Sætninger: Først ved Havet Tedmarsgoerne (Ditmarskerne), hvis Hovedkirke er Melindorp (Meldorf), dernæst Holceterne, saaledes kaldte efter Skovene, de bebo; deres Land gennemløbes af Floden Sturia (Stør), og deres Kirke ligger i Scanafeld (Schenefeld); for det tredje de mere anselige Sturmarrer iblandt dem knejser især Hamburg som Hovedkirke ¹⁾“. Af denne Fremstilling er det klart, at Holtsaterne paa Otto den Stores, ja vel endog paa Adams egen Tid (1050—75), vare bundne til Størflodens Omegn og Opland; deres Bygder naaede ikke Ejderen, endsige Slien. Kun ved urigtig Fortolkning af ubestemte Udtryk i Annalerne og hos Otherer, ved anakronistisk at skyde en langt yngre Tids etnografiske Forhold tilbage til det tiende Aarhundrede og ved slet ikke at tage Hensyn til Adams Meddelelser have ældre Forfattere troet at kunne paavise Saxernes Tilstedeværelse i Ejder-Sliegnen længe før det trettende Aarhundrede. Under de givne Forhold vare saadanne Spring i den trange Udvikling nordpaa utænkelige, umulige og, selv om forsøgte, uholdbare.

Ad en Omvej fører Helmold Bevis for det samme, uagtet han siger det stik modsatte af Adam. Efter at have fortalt, at Kejser Otto den Store lagde Byen Slesvig og Landet mellem Ejder og Sli til det tyske Rige samt udnævnte en vis Marko til Biskop i Aldenburg, fortsætter han (I, 12): „Og da Freden ved Guds Miskundhed og den store Ottos Manddom var sikret alle Vegne, begyndte ogsaa Ødemarkerne i det wagriske og slesvigske Land-

¹⁾ Adam. II. 15.

strøg at fyldes med Mennesker, og der fandtes ikke længere nogen Krog, hvor man ikke saa baade Byer og Landsbyer tilligemed en Mængde Munkeboer. Og der er endnu adskillige Spor tilbage af denne tidligere Nedsættelse, især i den Skov, som strækker sig fra Byen Lutilinburg (Lütjenburg) et meget langt Stykke Vej lige hen til Byen Sleswik. Dens dybe Ensomhed og næsten uigennemtrængelige Tykskov fremviser endnu de Furer, der en Gang har tjent til Skel imellem de forskellige Lodder. Ogsaa Stædernes og Byernes Omfang kan man slutte sig til af Voldenes Beliggenhed, og ligeledes vise de Dæmninger, som ere rejste i de fleste Bække for at stemme Vandet op til Brug for Møllerne, at hele denne Skov i fordums Tid har været beboet af Saxonerne“ (!!).

Dette er Digt. Otto den Store har aldrig gjort noget Togt imod Danmark, en Marko har ingensinde været Biskop i Aldenburg, og alt hvad Helmold fortæller om den yppige Kultur i Landet mellem Lütjenburg og Slesvig, er Paahit ¹⁾ for at hæve Bispedømmet Aldenburg og Erkesædet i Magdeburg paa Hamburgs Bekostning. Den eneste Kerne, der kan pilles ud af hans Meddelelser, er da denne: I Helmolds Dage (1163—72) eller endnu i Midten af Valdemar den Stores Regeringstid vare Landstrækningerne fra Lütjenburg til Slesvig (o: det senere Provsti, Kiels Omegn, Dänisch Wohld og Berg Herred) en „næsten uigennemtrængelig Tykskov, henliggende i dyb (ubeboet) Ensomhed.“ ²⁾

¹⁾ C. Schirren: Beiträge zur Kritik älterer holstein. Geschichtsquellen. S. 48 fig.

²⁾ Da Vagrien erobredes 1143 af Grev Adolf II. af Holsten, overlod han de besejrede Vender Strøgene fra Femern Sund til den danske Grænse. Disse Egne bleve derfor uberørte af den holtsatiske Kolonisation, de gamle Forhold

Adam taler altsaa ikke hen i Vejret. Af Støregnens topografiske Historie se vi desuden, at hans Fremstilling bundet dybt i den givne Virkelighed. I Kilen mellem Størfoden og Ditmarskergrænsen træffe vi de ældste holt-satiske Kirker: Heiligenstedten ved Stør og Schenefeld, to smaa Mile nord for Itzehoe. Begge disse Kirker nævnes allerede i Begyndelsen af det niende Aarhundrede, og deres Beliggenhed betegner de Retninger, hvori Kolonisationen bevægede sig. Imod Øst arbejdede den sig op langs Størfodens Vandveje til Kellinghusen og Nortorf og imod Nord over Schenefeld til Hademarschen og Jevenstedt, støttet til det stammebeslægtede Ditmarsken. I den sidste Halvdel af det ellefte Aarhundrede var den største Del af Landet ind-delt i Sogne, men de fornyede Venderindfald (1066—1106) fejede Kirker, Byer og Torper bort af Landskabet, 600 Familier udvandrede til Harzegnene, og kun et Par Borge trodsede Ødelæggelsens racerende Magt. Med det tolvte Aarhundrede tages atter fat paa Landets Bebyggelse. Endnu Aar 1100, ja maaske endog 1140 er Heiligenstedten vidt og bredt det eneste Sogn ved Øvre- og Mellemstør, og Landsbyerne i mange Miles Omkreds i det senere Kelling-

bleve ved at bestaa lige til Albert af Orlamünde 1202 overtog Bestyrelsen af Holsten som et dansk Lydland, og det er særlig ved Dispositioner, han traf 1216, at Grunden blev lagt til det ulykkelige Folks Fordrivelse ogsaa fra denne sidste Rest af deres Fædres Jord. (Helmold I. 57, II. 4. R. Ussinger: Geschichte. S. 263). Den paafølgende holt-satiske Bebyggelse af Kiels Omegn medførte saa endelig 1225 den Grænseregulering, hvorved Levensaa formentlig første Gang blev Rigsgrænse mellem Danmark og Holsten I forrige Afsnit S. 145, 6. Linje f. n. staar ved en Trykfejl formelt, skal være formentlig, men forøvrigt grunder jeg min Opfattelse paa Undersøgelser, der ikke høre hjemme i denne Sammenhæng.

husen og Nortorf Sogne horte ind under og skattede til denne Kirke. Efter 1140 opstaar Kellinghusen Sogn, hvis Kirke menes genopført 1154, og endnu senere Nortorf Sogn, der nævnes under Venderindfaldet 1190.

Paa den anden Udbredningslinje synes det at være gaaet bedre. Eggen laa fjærnere fra Ødelæggelsens Arne-sted, og for at værne sig selv maatte Ditmarskerne støtte deres holtsatiske Slægtninge. Hohen Aspe og Hademarschen ere meget gamle Kirker, Jevenstedt Kirke, en Mil syd for Rendsborg, er til Stede ved Midten af det tolvte Aarhundrede, og det er derfor sandsynligt, at de holstenske Nybyggere dengang ikke alene naaede Ejderen vest for Rendsborg, men endog trængte over denne Flod ind i „Vesterkrog“ (det senere Holm Herred), hvor Kampen Kirke synes at være ældre end Aar 1200, og i hvert Fald nævnes her 1196 tyske Stednavne (Fokbæk og Brecken-torp)¹⁾, der, saa vidt jeg véd, ere de ældste Vidnesbyrd, vi have, om tysk Bebyggelse nord for Ejderen.

Det er altsaa givet, at Holtsaternes Bygder ved Midten af det tolvte Aarhundrede omfattede den gamle Grænse-mark i to Retninger, rede til at lægge hele Landskabet ind under deres Herredømme, og den politiske Udvikling kom dem i overordentlig Grad til Hjælp. Deres Land ophørte med at være Grænsemark. Efter 1150 er Slavernes Magt brudt og Vagrien udleveret til en tysk, delvis holtsatisk Kolonisation. Dette Arbejde er næppe fortsat igennem to korte Slægtled, før Grænseforholdene ogsaa ændres imod Nord. 1202 skød Knud den Sjette den danske Rigsgrænse frem til Elben, Holsten blev et

¹⁾ P. Hasse: Regesten u. Urkunden. I. S. 104.

dansk Lydland, i det meste af en Menneskealder herskede der Fred paa den gamle Valplads, og den kraftige Nybyggerlyst, der hidtil havde været virksom østpaa, kastede sig nu med anstrængt Iver over de uopdyrkede eller tyndt befolkede Strøg langs Ejderens øvre Løb lige fra dens Udspring til Vest om Rendsborg.

Alle Kirker og alle Sogneinddelinger i dette Strøg ere opstaaede under Albert af Orlamündes og Adolf IV.'s Regeringer eller falde i Menneskealdrene efter 1202. Efter Vendernes Besejring nævnes ikke en eneste Landsby i disse Strøg, men med det trettende Aarhundrede forandres alt. I Provstiet, i Kiels Omegn, i Neumünsters nordlige Distrikter skabes nye Sogne, der bygges Kirker i Brügge, Flintbek, Westensee, Flemhude, Bovenau og maaske ogsaa længere vest paa i Hohen Westedt, og Købstæderne Kiel og Rendsborg fremstaa ¹⁾. Albert af Orlamünde grundlagde Kapellet i Brügge efter 1204, Kirken i Flintbek 1223; Flemhude Kirke stammer fra Tiden omkring 1240, Bovenau er grundlagt af Adolf IV. efter 1227, Hohen Westedt nævnes første Gang 1227, Kiel grundlagdes af Grev Adolf mellem 1233—42, og Staden Rendsborg opstod omkring den 1199 genopførte Reinholtsborg paa Ejderøen, dens Hovedkirke omtales første Gang i Tiden mellem 1236—46, og Borgmester og Raad forekomme 1280.

Men denne forbavsende Nybyggervirksomhed standsede ikke ved Ejderen. Sejrrig overskred den Rigsgrænsen og ryddede ogsaa den danske Del af den gamle Grænsemark: Dänisch Wohld, Berg- og Kropherred, og trængte frem lige til den sammenhængende danske Bebyggelse bag Trene og Danevirke. Fra Samtiden have vi et Par Vidnesbyrd, der

¹⁾ R. Haupt auf. St. I. S. 519 o. fl. a. St.

kunne hjælpe os til at maale Bevægelsens Fart og Kraft. I en Tale, som Esbern Snare holdt 1190 karakteriserer han endnu Grænseegnene mellem Vagrien, Holsten og Danmark som en stor Ørk ¹⁾, men kun en god Menneskealder senere meddeler Kong Valdemars Jordebog ²⁾, at Kongen i den danske Del af disse Strøg, „mellem Slæ og Eydær“ har 420 „houæ“ (∴ Gaarde, Fæstegaarde). Dette er jo et meget betydeligt Antal, og den tyske Betegnelse, der ellers ikke forekommer i Jordebogen, er et Vidnesbyrå om, at disse Gaarde vare paa tyske Hænder.

Her staa vi altsaa foran det store Vendepunkt i Sydslesvigs ethnografiske Historie. Før denne Tid er der intet, absolut intet, der beviser en tysk Bebyggelse af Betydning nord for Ejder og øst for Stapelholm. Tidligere Forfattere have stirret sig blinde paa de stedlige Forhold uden at se dem i Forbindelse, i organisk Sammenhæng med den samtidige Nybyggervirksomhed syd for Ejderen; men ses det sammen, som naturligt hører sammen: Bebyggelsen af den gamle holtsatisk-danske Grænsemærk fra Stør til Slien, vindes fuld Klarhed over Spørgsmaalet. Med det trettende Aarhundrede begynder nord for Ejderen den holtsatiske Indvandring, den tyske Bosættelse, Ejder-Sli-egnens Germanisering. De holstenske Bønder bane sig Vej over Ejderen og nedsætte sig paa Kronens og Kongens Almindinger som dennes Fæstere, de faa danske Standsfæller, som de træffe paa i nogle spredte og ubetydelige Torper, opsuges af den indvandrede Masse eller vige sky tilbage, og snart bærer hele Egnen et holtsatisk Præg.

¹⁾ S. r. D. V. S. 348. — — *usque ad vastam solitudinem, quæ conjungit Selaviam, Holsatiam atque Daciam.*

²⁾ O. Nielsens Udgave. S. 105.

Denne Germanisering af Ejder-Sliegnen er sikkert en Frugt af Danmarks Storhedstid op til 1225 og Holstens Forbindelse med Riget. De nyskabte politiske Forhold havde en kort Tid mildnet Modsætningen mellem de to Folk, de holstenske Bønder skiftede ikke Herre ved at flytte over den gamle Grænseflod, ja af fiskale Grunde har den danske Statsmagt maaske endogsaa begunstiget disse vilde Skovegnes Rydning og Opdyrkning af de fremmede Nybyggere, der hørte til Riget.

Men ikke desmindre var det paa et højst farligt Tidspunkt, at denne tyske Indvandring i Sønderjylland fandt Sted. Ved Valdemar Sejrs Død løsnedes Hertugdømmets Forbindelse med Riget, og Abels Hertugæt traadte i venskabeligt og senere i afhængigt Forhold til Holsten, 1260 kom en stor Del af Ejder-Sliegnen som Pant i de holstenske Grevers Hænder, og 1288 gik de helt over i deres Besiddelse, 1313 maatte Erik Menved opgive det sønderjydske Krongods samt Retten til at udnævne Hærmænd i Landet. Holstensk Adel fulgte i Kolonisternes Spor og dannede talrige Herresæder paa det gamle Krongods, hvor de omgave sig med holstenske Fæstere og Livegne, og hvor hver Ridderborg blev et Midtpunkt for tysk Sprog og Væsen. Kort efter gik Hertugdømmet helt over i Grevernes Hænder, Forvaltningen blev tysk, og Tyskheden støttedes paa alle Maader. Under saadanne Forhold kunde den holsatiske Kolonisation slaa dybe Rødder, hævde sit nationale Særpræg og sætte sig i udelt Besiddelse af hele det omstridte Landstrøg, ja endogsaa trænge ind paa Svansø og i hvert Fald delvis sprænge den urgamle danske Befolkning paa denne Halvø.

Med Begyndelsen af det fjortende Aarhundrede er den

agrarikse Erobring af Landet mellem Ejder og Sli i det væsentlige fuldbyrdet. Aar 1318 nævnes alle Kirkerne i Landskabet: Jelmbæk (Krusendorf), Slabbenhagen (Dänischen Hagen), Gettorf, Sehestedt, Hütten og — maaske lidt senere — Bünstorf. Ekernførde (Nystaden) opstaar søn. disse Egenes Købstad og Slesvig fortsykes. — De to Folk vare komne i umiddelbar Berøring med hinanden, de holdbare Aflejringer havde fundet Sted, og vi gaa nu over til nærmere at bestemme Grænserne for disse Aflejringer.

Uagtet der er skrevet en hel Literatur om Sprog- og Folkegrænser i Sønderjylland, er det dog ikke muligt ved Hjælp af denne Literatur alene at faa en nøje, i Enkelthederne rigtig og udtømmende Forestilling om de ethnografiske Grænselinjer, der dannedes ved den afsluttende Kolonisation i det fjortende Aarhundrede. Alle Forfatterne, dantke som tyske, bevæge sig i rent almindelige Udtryk, der kun i de groveste Hovedtræk ramme Sandheden, hvis de da ikke gaa helt uden om den. Selv hos saa ansete og skarpsindige Forskere som Werlauff, Jensen og Allen møde vi megen famlende Uklarhed. De sondre ikke mellem de forskellige Perioder, den sildigere Middelalders Forhold skydes kritikløst tilbage til den tidligere, og de slaa sig til Ro med at fastsætte Slien og en Linje fra Slesvig til Husum som almengyldig Grænselinje. Det er ikke muligt hos dem at hente Svar paa de mest elementære Spørgsmaal: Hvorlangt trængte Saxerne frem nordpaa? Hvor holdt den danske Urbefolkning Stand? Hvilke Byer bleve alt dengang blandet dansk-saxiske? etc. Det nytter heller ikke at ty til Stednavnene, da de ikke for-

tælle noget, hvor den ethnografiske Forskydning alt har fundet Sted, og ligesaa lidt vil man ved stedlige Undersøgelser nu kunne faa noget at vide. Men hvilke Midler staa da til vor Raadighed? Af disse henfarne Bondeslægter have vi kun en eneste historisk „Levning“ tilbage: deres Personnavne, der, knyttede til Landskabets Byer og Torper, ere opbevarede i Skattebøgerne, og det er derfor vel Umagen værd at forsøge, om der kan bygges en klarere og sikrere Fremstilling op paa dem. Af den skarpsindige Jensens Skrifter kan man se, at han har havt Øje for disse Navnes ethnografiske Værd, for Byen Slesvigs Vedkommende har Dr. Sach syslet med et lignende Stof, og i ethnografisk Ojemed har jeg gennemgaaet vore ældste Skattelister fra Sønderjylland og Nordholsten for om muligt gennem et nøjere Studium af danske og saxiske Personnavne at naa det ønskede Resultat. Disse Skattelister gaa ganske vist ikke tilbage til det fjortende Aarhundrede, den ældste er fra 1438, og fra Angel og Sydslesvig haves kun Brudstykker før Begyndelsen af det 16de Aarhundrede. De give altsaa ikke Forholdene, som de vare umiddelbart efter den saxiske Indvandring, men da de dog kun ligge nogle Slægtled fra dens Afslutning, og da det ved Sammenligning frem efter viser sig, at de ethnografiske Forhold fra Aar 1500 til Midten af det attende Aarhundrede ere ualmindelig stabile, uden urolig Ind- og Udvandring og næsten uden Forskydning til nogen af Siderne, kunne vi sikkert gaa ud fra ad denne Vej at komme de oprindelige Forhold temmelig nær. — Ved denne Undersøgelse deler jeg atter Landet i Ejder-Sliafsnittet og i Stapelholm-Husumafsnittet.

I det første Afsnit staa Danskere og Holtsatere

lige over for hinanden og Spørgsmaalet er da, om deres Personnavne ere saa forskellige, at en ethnografisk Sondring kan bygges paa disse Forskelligheder.

Ved Middelalderens Slutning ere For- og Efternavnene i Landet mellem Slien og Kongeaa (udenfor Byerne) af en overordentlig ensartet Støbning og bære i højeste Grad det fælles nordiske eller danske Præg. Fornavnene falde i to Klasser. Den talrigste bestaar af Apostel- og Helgen- navne og viser, at den sønderjydske Landbo under Kirkens Paavirkning har opgivet en stor Del af de danske Old- navne og antaget fælles-kristelige Navne som Andreas, Johannes, Jakob, Michael, Nikolaj (Negels), Peter, Paul, Stefan osv., og folkelige Omdannelser af disse. Den anden langt mindre Klasse bestaar af olddanske Navne som Bundi, Erik, Fin, Halldan (Holden), Haken, Jost, Lagi, Knud, Sven, Tage, Tuki, Thorkel, Trogels, Vagn (Vogn) o. m. a., der ofte forekomme i stærkt udviskede Former. — Ogsaa Efternavnene falde i to Klasser. Egentlige Slægtnavne ere sjældne. Sædvanligvis dannes Efternavnet af Faderens Fornavn ved Tilføjelse af *sen*. Saadanne Navne indeholde altsaa intet Slægt- eller Stammemærke, men ere kun Fædre- navne (Patronymikon), og Slægt efter Slægt dannes fort- løbende, ensformige Navnerækker ved Omstilling af kun to Ord, en Fremgangsmaade, der er altfor almén-dansk til at behøve nogen videre Omtale. Uden Overdrivelse kan man antage, at mindst 90 pCt. af Efternavnene ere dannede paa denne Maade, i mange Egne af Landets Midtstrøg gaa de sikkert endog op til 96 à 98 pCt., og den nihil- lerende Indflydelse er saa stor, at endogsaa virkelige Slægtnavne ved Tilføjelsen af *sen* omdannes til simple Efternavne som Juhlsen, Stensen osv. I disse Egne af-

brydes de uendelige Rækker af Hanssen'er, Jenssen'er, Peterssen'er etc. kun i Ny og Næ af et enkeltstaaende Juhl, Lund, Hjort, Høg, Krag, Fris, Dal, Vind eller andre, der dog i de alierfleste Tilfælde ere gennemsigtig danske. I denne helstøbte Ensartethed er det umuligt at finde Fodfæste for en Inddeling ved Tværlinjer eller efter Landskaber, endsige da for en forskellig ethnografisk Afstamning. I Angel og paa Haderslev Næs, i Gottorp Amts Hedeegne og i Tørningehøi optræde kun Varianter af det fælles-danske Grundemne, og hvis man endelig vilde drage et sondrende Skel, maatte dette blive en Længdelinje fra Nord til Syd, idet Østkystens Befolkning i det hele viser nogen større Forkærlighed for virkelige Slægtnavne end Vestens Sletteboer. Dette gælder saavel Haderslev-Aabenraa Egnen som Angel, men særlig Sundeved og Als. Dog ogsaa i disse Egne ere Slægtnavnene dannede dels af de ovennævnte fælles, dels af Folke-, Provins-, By- og Stednavne som Jyde, Fyenbo, Fyen, Laaland, Ørsbjerg, Toftlund, Mosgaard, dels af Professionsnavne som Smit, Scroder (den plattyske Form for det danske Skræder¹), Degn, Foged, Maler, Svarrer, Fisker o. l. En stor Del af disse ere selvfølgelig kun Tilnavne eller ligefremme Øgenavne.

Her er ikke Stedet til at give en hel sønderjydsk Navnebog fra Middelalderens Slutning. Før at vise Forskellen mellem danske og holtsatiske Efternavne og sætte Læserne i Stand til selv at dømme meddeles nedenfor en Fortegnelse over angelske Efternavne fra Slægtleddene omkring Aar 1500. Navnene ere hentede fra plattyske Skattelister og gengives med Registrenes Retskrivning.

¹) Mitth. Kiel. Stadtgeschichte. 1891. S. 84.

De faa Navne, der maa anses for at være af holtsatisk Oprindelse, ere mærkede med en Stjerne, og Tallene angive Hyppigheden af Navnets Forekomst.

Holtsaternavnene ere af en ganske anden Art. Forskellen ligger allerede i Fornavnet; omtrent hverander Holstener hed Claus, Ties, Marquardt, Markus, Hans eller Iven, men den egentlige Modsætning fremkommer dog først med Efternavnet. Hovedmassen af disse bestaar af virkelige Slægt- eller Stammenavne, og iblandt disse træffe vi en Mængde gode Bekendte fra dannede Kredse i Danmark (Borgen, Elers, Euers, Harthmann, Hinze, Kroll, Lindemann, Lose, Sibbern, Starcke, Tode). Kun en ringe Del er Fædrenavne, dannede ved Genitivmærket s (Castens, Detlefs, Peters), og Endelsen sen er saa sjælden, at man i 1000

Efternavne i Angel 1483—1540.

Anderssen 14	Esbernssen	Jeppenssen 3
Arfast	Finnck	Jeppessen 12
Arndt 4	Fintzenn	Jeussen 14
Arst	Foged (Voged)	Jessen 3
Artssen	Ghammel	*Jebe
Beier 2	Gregerssen	Johanssen 12
Beierlund	*Greue	Jolmann
Bentssen 3	Grum	Johnsen 5
Bishop 2	Gundessen 2	Juell (Hiuel) 8
Bock 2	Hakonssen 11	Jost
Bobolt	Hanssen 16	Jurgenssen
Boke	*Harthmann	Kallsenn 2
Boiessen	Hartigessen 3	Kallessen 10
Boruholm	Hennekessen 11	Ketelssen
Brodersen 3	*Heldt	Kimer
Bruenn	Hermenssen 2	Klensmyt
Bult	Hinrichssen 3	Knudt
Bundy (Bonde) 8	Hiorth (Jorth) 3	Knutzenn 8
Dundessen	Holdenssen 3	Koes
Bunntzenn	Hollenssen,	Krak 4
Clawessen 10	Holk	Krake
Dethlefsen 4	Hoppener	Lassen 29
Diederikssen	Iwerssen 2	Laussen
Ebbessenn	Jacolsen	Lawissen 4
Erikssen	Jasperssen	Laurensen 6

og atter 1000 af Navne vil søge den forgæves. I Rendsborg Amtsregister fra 1591, det ældste jeg har havt Adgang til, findes kun det højst tvivlsomme og enestaaende Ricksenn samt een Gang Tamsen, men vel at mærke i den Del af Amtet, der ligger nord for Ejderen. Et Sammendrag af Slægtnavne efter dette Register meddeles nedenfor, og en afgørende Sammenligning mellem danske og holstenske Navne kan derefter foretages.

Bortset fra de enkelte indvandrede Holsternavne i Angel er her intet fælles. To helt forskellige Folk, hvert med sit højst ejendommelige og stærkt udprægede Navnestof, staa ligeoverfor hinanden. Her er et ethnografisk Svælg, som ingen Tolkning vil formaa at jævne, og da vi have disse Navne knyttede til Sogne, Landsbyer og Bo-

Efternavne i Angel 1483—1540.

Lax	Ottenssen	Stranssen 2
Lille	Ottzen	Stut
Locke (c: Løkke)	Oxsen 2	Sønnikssen 2
Lorsssen	Pawelssen 3	Swenssen
Lund, Lunth 11	Perssen 2	Tommsen 11
Magnussen 4	Peterssen 45	Thraen
Mandiksen	*Rasche	Tillessen 3
Marquartssen 4	Reggelssen 2	Torkelssen
Mathiessen 3	Rigellssen 2	Tormessen
Martenssen 2	Runthoued	Truwelssen 8
Martens	Rusth	Tukessen 3
Maler	Røde 3	Tunnessen 13
Mattzen 18	Schadelanth	Tuxsen 3
Mertenssen	*Schele 2	*Vogell 2
Nikelssen 18	Scomaker	Vischer
Molttzen 2	Sconing	Wetingh
Monns 2	Scroder 11	Wind
Mosegardt	Slot 3	With 5
Moug (Mau) 2	Smyt } 13	Witte
Morik	Smith }	Worm
Moller 6	Smidt }	Woth
Negelssen } 12	Sparre	*Wittekop
Nelssen }	Steffsen 2	*Wrede
Nielssen }	Stenessen	*Zarouwe
Nissen 8	Stolder	Ørsborg
Oloffsen	Storm	

pladser, er det altsaa muligt at drage en holdbar ethnografisk Grænse i Sammenstødslinjen mellem dem.

Omkring Aar 1500 er hele Landet mellem Ejderen og Kurgraven, d. e. Berg- og Kropherrred, beboet af Holsatere. Selv i Byer med danske Navne (Nørby, Gøtheby, Boglund) er det danske Element opsuget eller forsvundet, og de faa danske Personnavne, som findes i Afsnittet, ere ikke fortrinsvis knyttede til disse Byer, men spredte ud over det hele uden nogen iøjnefaldende Regel. De udgøre end ikke een Procent af Navnestoffet og spille her

Slægtnavne i Rendsborg Amt 1591.

Alberum	Drewes	Hardeuendt
Arnus	Eckmann	Hareukroch
Arennst	Eggers	Hartigesz
Bade	Elers	Hasse
Barthueldt	Engelhardt	Hebbe
Basse	Euers	Heidebrecker
Bawmanu	Fürst	Hennigk
Beun	Garders	Hein
Berke	Gedde	Hinzen
Bestorf	Glow	Hohn
Bier	Gloye	Holdin
Bley	Gludtmann	Holing
Blome	Gusing	Horn
Borkhorst	Goldenfeldt	Hortorp
Bork, Burk	Gossigh	Hunfeldt
Borgen	Grabbe	Hundt
Borkelhop	Greue	Innicke
Bostel	Grithbaum	Jarikstorp
Botern	Grithbom	Jons
Botling	Grothmake	Kadde
Boye	Groshe	Kerls
Brandt	Grönewoldt	Kindt
Breiholt	Gulcke	Knep
Breddeke	Göttke	Kroll
Brusck	Hadenfeldt	Kruse
Castens	Hagge	Kroyer
Damen	Haleke	Kull
Danke	Halicke	Kuell
Darneden	Harbes	Kule
Detlefs	Harpes	Kuhn
Dirk	Harmens	Langmake
Dirkmann	Hardhmann	Laundans
Dose	Harders	Lenke

en lige saa underordnet Rolle som Holsternavnene i Angel.

Men saasart vi naa Grænsen for den ældgamle, sammenhængende danske Bebyggelse forandres disse Forhold. I Arnsherred optræder det danske og tyske Navnestof Side om Side. Her er sket en virkelig Blanding, en S sammenskydning af to Folk. I Byerne Hollingsted, Ellingsted, Store og Lille Danevirke, Bustrup og Husby udgøre Skatteyderne med tyske Navne 60—80 pCt., i Selk, Skovby og Sylvested mellem 50 og 60 pCt., og de andre Byer i

Slægtnavne i Rendsborg Amt 1591.

Lentzigh	Reinholt	Stiper
Lindemann	Ricke	Struck
Lose	Rickers	Strandt
Martens	Ricksenn	Suer
Menninck	Rohweder	Sunner
Meyer	Roleff	Suren
Moller	Ruschmann	Syde
Momme	Sager	Tamszenn
Mosser	Scharke	Tanncke
Mvnnich	Schincker	Tede
Møller	Schnede	Thøming
Neun	Schnepell	Thun
Nicke	Schlump	Timme
Nickels	Schnade	Tittke
Nohrden	Schuldorp	Tode
Nuschfeldt	Schrunn	Vagedt
Nuschmann	Schumacher	Verst
Olde	Schröder	Vierth
Ofte	Schwagers	Virdt
Oszborn	Schweders	Voske
Oyser	Sipke	Volstede
Oysow	Sicke	Vosz
Paal	Siwell	Warnsholt
Pael	Sivers	Wedelmann
Pavl	Simenn	Werdermann
Peters	Speck	Wicke
Plock	Specke	Wickmann
Prigge	Stacke	Wiben
Pulst	Stuell	Wilde
Rackenn	Stange	Wise
Rathmann	Starcke	Wittmake
Ratthenn	Stau	Wolders
Reimers	Stauell	Wyse

Herredet, Holm, Jydbæk, Arnholt og Lyrskov, ere rent danske. I de golde Hedegne omkring Danevirke, paa den store Valplads mellem Slesvig og Hollingsted, maa

Slægtnavne i Krop- og Bergharde i Slægtleddene omkring 1500.

Baacke 4	Jebe	Plone 9
Barm 1 6	Jebenn	(Ploene)
Borm 1	Jesse 3	Rame
Banneke 3	Jonsz 3	Rann 2
Beine	Johan 3	Ratke 2
Benne 5	Johansen	Reimer 2
Bileeldt	Jurgenn 3	Sarouw
Blender	Jordt 3	Sasse
Block 3	Kleisinck 2	Sicke 5
Brade	Kolhase	Siske
Brune	Kolle	Siuertes
Budde 4	Kreye (Kroye) 5	Sierick 7
Bunnigck	Kroeme	Scheper
Busz 2	Kruse 2	Schroder 6
Claus (Clawes)	Kuele (Kule)	Snack 5
Carsten(s) 2	Kulpinn	Stael
Dene 2	Kyudt	Stalle
Detlefsen	Laurens	Stamer
Douwe 2	Lensche	Stampe 5
Duer	Lille	Starke
Duwe 2	Lincke	Sibbern 2
Eler 7	Luncke	Strandtmann
Eller 2	Marth 6	Stolterbeke
Engelandt	{Mardt }	Stoltelei 3
Fincke 6	{Mordt }	Storninck 6
Frame(Frome(nn)29	{Mort }	Speck 4
Frese	Mattzenn	Sulschegge
Greue 13	Moller 5	Suer
Greuinck 3	Mumme 12	Tammes 4
Gotke 2	Mote	Tamses
Gossen	Meggersee 5	Tamsenn 3
Gosz	Neue 10	Timenn (Timme) 2
Gotzick 5	Nohrden	Tiede
Grimme 3	Ole	Tiette
Gulcke	Oleff	Tydemann 2
Habui 3	Olerik	Tomineck
Hagge 4	Olderogge	Tode
Harre 3	Paiis	Troye 3
Hasse	Pander	Tuncke
Hodt 2	Pappe	Vedde 2
Hollinck 2	Passeke	Vincke
Holste 3	Pavl	Vollert
Heltorpp	Peper 3	Wrage (Wroge) 3
Icke 2	Peter	Wendt 2
Juenn	Petersen 2	Wulff
Jann	Plette 5	

den holtsatiske Indvandrerstrøm have truffet paa en kun svag dansk Befolkning, og den har derfor ikke gjort Holdt, før den kom op i Højde med Slesvig By. Derimod har den ikke formaaet at overskride de Mose- og Hedestrækninger, som gaa tværs igennem Set. Michalis Sogns nordlige Del, og bag hvilke en usvækket dansk Befolkning holdt fast paa sin Ejendomsret til Jorden. Den ublandet saxiske Bebyggelse strakte sig altsaa nordpaa til Kurgraven og Spangebæk, den ublandet danske ned til Linjen Slesvig-Skovby-Sylvested eller, for at nævne en god gammel bekendt, til Slesvig-Husumvejen, og imellem disse Yderlinjer fandtes et blandet Belte, overvejende beboet af tyske Skatteydere.

Støttet af Byen Slesvig har Tyskheden i denne Firkant langsomt overvældet den oprindelig danske Befolkning. Her er Skuepladsen for den første frie Nationalitetskamp indenfor Hertugdømmets Grænser, og flere Efterretninger vise, at denne Kamp har strakt sig lige ned til Begyndelsen af dette Aarhundrede. Ulrik Petersen, der skrev i den første Halvdel af det attende Aarhundrede, fortæller saaledes, at „det danske Sprog begynder lige indenfor den store Vold Danevirke, i Skovby og Husby og i de nærmeste, omkring Staden (Slesvig) liggende Landsbyer som St. Jørgen, Klensby, Moldened“ osv., og han tilføjer, at Slesvigs Beboere paa Grund af dette Naboskab for Spøg kaldes „Stjertdanskere“ (Steertdänen)¹⁾. Den her paaviste Grænse i hele sin Udstrækning gør en stedkendt Forfatter

¹⁾ Slesv. Prov. Efterretn. IV. S. 187.

²⁾ Schleswig-Holstein. Blätter 1799. II. Oversat af Gustav Johannsen i „Sønderj. Aarb.“ 1891. S. 305 flg. Det citerede Sted S. 310. Om Forholdene mellem Trene og Husum vil jeg senere faa Lejlighed til at tale. Disse Forhold har den gamle Forfatter næppe været fuldt fortrolig med.

endnu gældende i Aaret 1799. Han siger ²⁾: „Jeg skal endnu nævne Grænsen mellem de to Folkeslag. Slien og Landevejen fra Slesvig til Husum udgør Grænsen. Angel ved Slien er absolut dansk, og alle Beboerne paa den nordlige Side af Vejen imellem de to nævnte Købstæder (Slesvig og Husum) og de, som bo ved Vejen, ere ligeledes danske. De Beboere, som bo nærmest ved den sydlige Side af Vejen, ere ikke alle Tyskere, men for det meste en Blanding af begge Nationaliteter. Dette gælder især med Hensyn til Landsbyerne nærmest ved Slesvig, saasom Husby, Skovby, Danevirke“ etc. — Bedre end det her er gjort for Aar 1799, formaar jeg ikke at skildre de samme Grænseforhold ti Slægtled tidligere. Ja endnu fra 1852 faa vi et Vidnesbyrd om dansk Sprog i disse Egne, idet Pastor Augustiny fortæller, ¹⁾ at vel er det tyske Sprog i Ellingsted ligesom i Krop og Hadeby uden dansk Accent, men ikke desmindre har mange danske Udtryk fundet Indgang her, d. v. s., de ere Arv fra en tidligere Tid.

Det maa i højeste Grad beklages, at vi ikke paa samme Maade kunne forfølge de ethnografiske Forhold paa Svansø. Omkring Aar 1500 var denne Halvø næsten helt ude af Regeringens Haand. Den var Kirke- og Adelsgods, og i Skattelisterne træffes kun Byerne Borgby og Gammelby den sydvestlige Del og Ellebjerg i den nordøstlige lige overfor Kappel. De sydvestlige Byer ere allerede paa dette

¹⁾ Versuch einer Chronich des Kirchspiels Hollingstedt. Flensburg 1852. S. 29. Trotzdem, dass die Sprache hier wie in Krop und Haddeby keinen dänischen Accent hat, haben doch manche dänische Ausdrücke hier Eingang gefunden, z. B. Fa'er, Mo'er, Bro'er, Søster, faaken (dann und wann) beten (futtern, vorkehren), Etgrön (eigentlich Attergrön, Efterslæt), Grummet, Nachgens u. s. w.

Tidspunkt helt holtsatiske, og selv i Ellebjerg træffes kun faa danske Bondenavne. Dette synes at være Regelen; thi i den noget ældre Skattebog for Slesvigs Bispestol ¹⁾ (1460) haves en Række Navnelister fra Mellemsvansø, fra Byer i Siseby og Svans Sogne, men ogsaa her træffe vi kun nogle faa Procent danske Navne. Vi maa derfor antage, at det saxiske Element allerede i det fjortende Aarhundrede har faaet Overtaget paa Halvøen, hvilket selvfølgelig ikke udelukker, at der hist og her kan have holdt sig danske Kolonier, som endogsaa kunde forplante Sproget ned til dette Aarhundrede. Ved Køb, Forleninger, Pantsættelser og Mageskifter erhvervede den holstenske Adel Jorden og nedlagde en Mængde Byer. Den frie danske Bondestand veg tilbage for det holstenske Høveri og Livegenskab og erstattedes af saxiske Fæstere og Arbejdsfolk. Derved fremkaldtes en hel ethnografisk Omvæltning paa Halvøen, men alligevel bliver der i dens indre Historie ikke liden Uklarhed tilbage, som først kan ventes fjernet ved Undersøgelser i Godsarkiverne.

Om de ethnografiske Aflejringer i Stapelholm-Husumafsnittet hersker stadig de mest uklare Forestillinger. Snart betegnes det oprindelige Grundlag som frisisk, snart som dansk eller saxisk, og mellem disse Opfattelser svinge de forskellige Forfattere frem og tilbage, hver efter sit nationale Standpunkt. En nøjere Undersøgelse er derfor ogsaa her nødvendig.

Geografisk set bestaar Afsnittet af tre meget forskellige Dele. Fra Nord kiler et højt Gestland sig ned mellem

¹⁾ S. r. D. VI. S. 475 flg.

Vesterhavsmarsken og Trenen og ender i Fremspringet omkring Svabsted og Sønderhoved; syd for Trenen ligge de stapelholmske Gestøer, omgivne af inddigede Marskenge, og fra Husum til Frederikstad strækker sig en smal Marskstrimmel: Südermarsch, der altid har hørt til Hertugdømmet i snevrere Forstand og i Modsætning til de frisiske Udlande udgjort en Del af Søndergøsherred. Ved Undersøgelsen er det nødvendigt at behandle hvert af disse tre Afsnit for sig.

I Stapelholm kan et oprindeligt dansk Folkeelement ikke paavises. Formodninger i denne Retning, i hvor sandsynlige de end kunne forekomme os, styrkes hverken ved historiske Efterretninger eller af Egnens Stednavne, og arkæologiske Gisninger have ikke hjemme i denne Forbindelse ¹⁾. Det er umuligt at afgøre, om Navne som Drage, Seeth og Beringhusen ere af dansk eller tysk Oprindelse. Seeth findes som Bynavn baade i Holsten og Sønderjylland, og det kan maaske være en underholdende Tidsfordriv at fortolke Beringhusen, Beveringhusen som Bæver-eng-huse, men det er i hvert Fald vanskeligt at faa Øje for Beviskraften i den Art Gætninger. Stapel forekommer som Stednavn i flere saxiske Egne, særlig i Hannover, og Holm er lige saa vel et nedersaxisk som nordisk Ord og findes baade som Slægt- og Stednavn i

¹⁾ Oldtidslevninger findes overalt paa Sønderjyllands Gestland, i Stapelholm som paa Sild og Føhr, men saa længe vi ad arkæologisk Vej ikke kunne opstille nationale Sondringer, er det haabløst at ville drage dette Stof ind i en Undersøgelse af Folkegrænserne i den historiske Tid. At Danskerne ere de ældste af Hertugdømmets nuværende Befolkning, er utvivlsomt, men dermed er jo ikke bevist, at disse ældgamle Minder stamme fra dem.

Holsten. (Barkenholm i Ditmarsken, Bordesholm i Holsten). I heldigste Tilfælde ere Landets Hovednavne altsaa neutrale, og Binavnene utvivlsomt af tysk Oprindelse.

Langt større Betydning har det at blive bekendt med Befolkningens Personnavne. Disse ere meget ejendommelige og adskille sig skarpt fra det Navnestof, vi hidtil have beskæftiget os med. Ved Middelalderens Slutning havde Flertallet af den stapelholmske Befolkning hverken Ætnavne som Holtsaterne eller Fædrenavne som Danskerne og Friserne. Personbetegnelsen er en Sammenkædning af to, tre, ja endog fire Fornavne, sammenholdte ved Genitivmærkerne s eller n saaledes, at det egentlige Døbenavn stilles sidst, og de første Navne vel nærmest maa opfattes som Fædrefornavne i forskellige Led. Stapelholmeren bærer ikke alene sin Faders, men ofte ogsaa sin Bedste- og Oldefaders Fornavn eller — hvor der findes et Slægtnavn — hele Faderens Navn foran sit eget. Man træffer paa Former som „Masz Hansz Jacobsz Peter“, „Peter Steckers Dirich Volchers Sohne“, „Sirich Mhulen Sohn Jonns“, „Jurgenn Schrodgers Johann“, „Tadenn Clausz Jebe“ osv. Som Regel er det sidste Ord Døbenavnet, og Resten bør vel rigtigst opfattes som Genitivformer. I Literaturen er det ikke lykkedes mig at finde disse Navne omtalte, jeg kender ikke de Love, der ligge til Grund for deres Benyttelse og tør derfor ikke indlade mig paa nogen nærmere Forklaring, men bemærker kun, at selv de Navne, vi vilde anse for egentlige Ætnavne, under Brugen omstilles lige saa frit som almindelige Personnavne. Former som Johan Helt og Helt Johan, Peter Wiben og Wiben Peter afveksle, uden at jeg har kunnet faa Øje paa Grundreglen.

Nord for Ejderen ere disse ejendommelige Navne

bundne til Landskabet Stapelholm og findes reneest i Syderstapel Sogn, mindre rene i Bergenhusen og stærkt blandede med Holtsaternavne i det afsides Erfde. De fremvise en saa stærk Modsætning baade til danske, frisiske og holt-satiske Navne, at Stapelholmerne umulig kunne tilhøre noget af disse Folk, det er lige saa usandsynligt, at Navnestoffet skulde være opstaaet spontant i det ubetydelige Landskab, og en nærmere Undersøgelse viser da ogsaa, at vi kun staa foran en nordlig Fremskydning af Ditmarsker-navne ud over Ejderen. I hele Ditmarsken finde vi de samme Mærkeligheder: de ejendommelige Sammenkædninger af flere Fornavne og den frie Brug eller Omstilling af Æt-navnene. ¹⁾ — I dette Navnefællesskab have vi et sikkert Bevis for, at Stapelholms Befolkning ere Ditmarskere. Dette siger J. A. Bolten ogsaa, men rigtignok med den uheldige Tilføjelse, at Ditmarskerne lige saa godt kunne stamme fra Stapelholmerne som omvendt, hvorfor han lader dem gaa op i en højere saxisk Enhed. ²⁾

¹⁾ J. A. Bolten: Geschichte von Ditmarschen. III. S. 136. IV. S. 161. Her findes nogle Navne fra Meldorp 1500 og Raadherrernes Navne i Hejde og Meldorp 1559. Alene disse ere i Stand til at vise det nøje Slægtskab og jeg hosstiller en Prøve til Sammenligning med samtidige Stapelholm Navne.

Meldorp 1559:	Stapelholm 1540:
Ties Jacobs Johann.	Henneke Lippen Claus.
Drewes Johann.	Henneke Lippen Sirck.
Mageusz Hansz Karsten.	Taden Claus Jebe.
Claus Bruhn.	Hans Ebbe.
Schuddinges Frentz.	Helt Johann.
Johannes Maas.	Peter Strides Claus.
Dirckes Maas.	Boien Mhul.
Maas Ties.	Heiwn Claus.
Detlef Held.	Drewes Sirck.

Forøvrigt henvises til Skattelisterne, der indeholde endnu mærkeligere Former.

²⁾ Jeg har ikke indladt mig paa at citere, hvad andre Forfattere sige om dette Spørgsmaal, fordi deres Vidnesbyrd.

Jeg anser det hermed for bevist, at Stapelholm har faaet sin Befolkning fra Ditmarsken, men naar dette er sket, kan ikke oplyses. Ditmarsken er ældgammelt Kulturland, dets Bebyggelse kan ikke forfølges trinvis tilbage, af en Ytring hos Adam af Bremen maa vi slutte, at Kolonisationen i det ellefte Aarhundrede forlængst havde naaet Ejderen, og det kan derfor antages, at de stapelholmske Gestøer allerede dengang ere blevne inddragne under Opdyrkningen. Denne Blanding af Gest og Marsk faldt ganske i Ditmarskernes Smag, den laa dem lige for Haanden, og det er vanskeligt at optænke noget, som i disse fjærne Tider og i en saa bortgemt Egn kunde træde dem hindrende i Vejen. Det maa anses for sandsynligt, at den saxiske Befolkning i Stapelholm ere de ældste fremmede indenfor Hertugdømmets Grænser, endog ældre end Friserne, der ellers utvivlsomt vilde have sat sig i Besiddelse af Landet.

Stapelholm led meget af Oversvømmelser i Middelalderen, særlig efter 1338, og to Marsksogne, St. Johannes syd for Svavsted og Dornebøl, der skal have ligget sydøst for Sønderhoved, gik helt til Grunde, hvorefter Befolkningen flyttede op paa Gestranden i Syd og Nord. Paa denne

er det rene Gætti. Hos Bolten: Beschreibung von Stapelholm 1777, vil man finde de ældre Meninger omtalte S. 68—71. Han tilføjer: „Es ist daher in unsern Gedanken nichts weiter übrig, als dass sie (∴ Stapelholmerne) sowol wie die benachbarten Ditmarscher ihrer Abkunft Sachsen seyn müssen.... Daher scheint es auch herzurühren, dass Neokorus glaubt, wie die Stapelholmer ehemals Ditmarscher gewesen.... Soll es aber so viel heissen, als wenn die Stapelholmer eigentlich eine Kolonie der Ditmarscher wären so könnte man vielleicht eben so gut sagen, dass die Ditmarscher anfangs Stapelholmer gewesen.“

Maade skulle Byerne Seeth og Drage i Stapelholm være opstaaede, og herfra hidrører sikkert ogsaa den saxiske Befolkning i Randbyerne Ramsted, Svavsted, Hude, Süderhöft, Fresendelf og Holbøllhusen. Ganske vist ligge disse Byer paa den „sønderjydske“ Gest, nord for Trenen, og det er umuligt at oplyse noget om deres ældre Beboere, men ved Middelalderens Slutning vare de beboede af Saxere, hvis Navne have et stærkt stapelholmsk Anstrøg; af den slesvigske Biskops Skattebog kan man se, at deres Erhvervsliv særlig var bygget paa Trenens Marskenge, og det er derfor naturligt at henhøre deres Indvandring til de store Forstyrrelser, som traf disse Egne og tvang Befolkningen op paa højere liggende Strøg. Ligeledes har Bispeborgen i Svavsted, der opstod efter 1268, sikkert bidraget sit til at samle en stærkt blandet Befolkning i dette Strøg,¹⁾ særlig da Svavsteds nordlige Omegn tidligere var en eneste Skov og kun kan have huset en meget ubetydelig dansk Befolkning før Bispeborgens Anlæggelse.

I Südermarsch træffe vi et helt nyt Navne- og Folkestof. Som langs hele Gestranden op til Vidaa er det en Blanding af danskfrisiske Elementer, rystede sammen paa en saadan Maade, at Sondringen har sine Vanskeligheder. Fornylig har jeg underkastet disse Forhold en vidtløftig Drøftelse i „Historisk Tidsskrift“, og jeg skal her kun minde om Hoved-

¹⁾ Scrp. r. D. VII. S. 456, 464. Svabstedbogen. Tingsvidne Nr. 7. H. N. A. Jensen: Kirchl. Statistik. S. 624 flg. Traps. Statistik S. 610. A. D. Jørgensen: Bidrag til Danmarks Historie i Middelalderen. S. 68. Svavsted Amtsregnskab 1589. De hyppigste Efternavne ere: Bars, Becker, Burg, Boesz, Dilues, Drewes, Fusz, Fruwens, Holmes, Hase, Mhul, Mordt, Raleff, Stein, Stecker, Sager, Wulff etc. Nogle Frisernavne og en Del danske paa sen (Clausen, Hansen, Jensen, Jessen, Lassen, Nissen, Tomsen etc.) forekomme ligeledes.

punkterne uden at komme tilbage til den egentlige Bevisførelse.¹⁾ I den tidlige Middelalder strakte den sammenhængende danske Bebyggelse i Vestslesvig sig til Gestranden, helt ud til Vesterhavet eller til de uindligede Marsksumpe, der med Højvande overskylledes af dette Hav. Stednavnene i deres oprindelige Former vise dette med stor Klarhed. Mellem Husum og Læk findes i den yderste Gestrand saa danske Navne som Skovby (Skobøl), Lund, Hattastath (Hatsted), Ørnshoved (Arnshöft), Brethæstath (Bredsted), Ridderup, Lund, Søholm og Enge. I disse „frisiske“ Strøg findes end ikke en eneste Kirkeby med utvivlsomt frisisk Navn, begge Herrederne bære i hele Middelalderen rent danske Navne (Nørregøs- og Søndergøsherred), og kun Byer af underordnet Rang have frisiske Navne (Hockensbøl, Wobbenbøl, Sterdebøl, Tedeboel, Addebøl, Efkebøl). Dette beviser, at Danskerne vare de første paa Pladsen, og at Friserne ere yngre Indvandrere.

I min ovennævnte Afhandling indskrænkede jeg mig til at belyse Egnen mellem Husum og Læk, men Sagen kan forfølges endnu videre. Paa Gestøen Risummoor, der hørte til Udland, fandtes, før de forstyrrende Oversvømmelser, Kirkebyerne Dedesbøl, Risum, Lindholm og Langsundtoft²⁾ (det senere Niebøl). Af disse er det vestligste, Dedesbøl, frisisk, Risum er tvivlsomt, men det vil

¹⁾ Historisk Tidsskrift 6. Række IV. 1893. S. 318 flg. Rigtigheden af min Opfattelse indrømmes, hvad Gestranden angaar, nu ogsaa fra tysk Side. See: Petermanns Mittheilungen. Gotha, Oktober 1893, hvor der findes en Anmeldelse af Dr. R. Hansen.

²⁾ Nordfriesland im Mittelalter von Dr. A. L. J. Michelsen. Text S. 94, Anm. 3. Urkundenbuch Nr. 7. Han paaviser at Langsundtoft er en Fordrejelse og forklarer Navnet af det lange Sund, hvorved Byen laa.

være meget vanskeligt at overbevise nogen Dansk om, at de to sidste Navne ikke skulde tilhøre vort Sprog og kun dette. I Risummoor finde vi desuden Stednavne som Troldbøl, Klokris og Mosehus, ved Middelalderens Slutning ere Skatteydernes Navne stærkt isprængte med danske Former, endnu Aarhundreder senere taler Befolkningen begge Sprog, og den naturligste Forklaring er da, at denne Gestø oprindelig har været beboet af Danskere.

I Viddingherred findes Antydninger af det samme. I Kong Valdemars Jordebog kaldes det Horsæbyhæræth efter Kirkebyen Horsæby (senere Horsbøl). Hvis denne Form af Navnet var indskrænket til Jordebogen, kunde den maaske opfattes som en urigtig Danisme, men alle middelalderlige Dokumenter, ¹⁾ danske som tyske, har den, selv de holstenske Grever skrive Horseby, og vi kunne derfor ikke være i Tvivl om, at dette er Byens og Herredets oprindelige Navn. Ligeledes synes Neukirchen at have faaet sit tyske Tilsnit ved en tilsvarende Fordrejelse af et oprindelig dansk Bynavn, idet den i et Dokument fra 1314 kaldes Nykerby a.: Nykærby. ²⁾

Det kan ikke være frisiske Folk, der have fundet paa disse Navne; de staa som danske Spor i Udlandenes

¹⁾ Michelsen anf. St. Urkundenbuch Nr. 9, 22 og Bilag I. S. 283. Aar 1333 „Eth Breff af Menighedt i Pilworomherret, Bokingherret, Horsbyherret, at the loffue etc. 1343. Item theris Breff af Pylewerm Herret oc Horsebuy Herret, at gifue etc. Item similis litera de provincia Horsebuyherret. 1359. Omnibus presens scriptum cernentibus Consules, ceterique meliores Horsbyhæræth inhabitantes, totaque Communitas ibidem, Salutem etc. 1411. Hertuginde Elisabeth pantsætter Udlandene og Slottet Tønder „mit Horsbüherde, mit Bokingherde“ etc.

²⁾ Jensen anf. St. S. 539. Sml. Morkær, fortysket Morkirchen, Ravnkær, Rabenkirchen, Rørkær, Rohrkirchen.

Topografi; de bevise, at selv paa disse Udlandsøer maa Friserne ved deres Indvandring have truffet danske Byer og en dansk Befolkning, og de tvinge os til at se de ethnografiske Forhold paa Frisergrænsen i en hel ny Belysning. Danskerne have ikke trængt Friserne tilbage, i hvert Fald ikke før i den allernyeste Tid; nej, tværtimod have disse kilet sig ind imellem hine i de tyndt befolkede Marsk- og Gestegne langs Havet, og ved deres medbragte Kendskab til Digevæsen, ved deres Overlegenhed i den ingeniørmæssige Behandling og Afvanding af Marsken og de derved indvundne økonomiske Forspring overvældet den oprindelige Befolkning. Det betydelige Kontingent af Danskere og Dansktalende, der nu findes f. E. i Norddelen af Vidding (Horsby) Herred er ikke, saaledes som man almindelig antager, udelukkende af moderne, men tildels endog af ældgammel Oprindelse.

Nordfrisland udenfor Ejdersted, Nordstrand med Halligerne og maaske Føhr ¹⁾ er ved Middelalderens Slutning beboet af et frisisk-dansk Blandingsfolk, der imod Øst forsvinder i den danske Befolkning uden tydelige Grænser, saaledes som det naturligt maatte forme sig ved yngre Lags Indtrængen i et ældre Folkelegeme. Den nye Indvandring trængte frem saa langt, den fandt Existensbetingelser, den formaaede at give Marskegnene og Gestranden et nyt ethnografisk Præg, men taber sig hurtig bag denne og naa'r kun som en betydningsløs Imigrantbølge (ved Gaardkøb, Giftermaal etc.) frem til Sognene Østenfjeld, Svesing, Olderup, Fjold, Hjoldelund, Læk Sogns østlige Del og Byerne i Kærherred.

¹⁾ Brugbare Skattelister fra Føhr have ikke staaet til min Raadighed.

Disse Aflejninger kunne paavises og forfølges ved Hjælp af Personnavnene i Datidens Skattelister. Forskellen mellem danske og frisiske Navne ligger dels i For-, dels i Efternavnene. Som vi have set, opgav Danskerne for største Dele: Oldnavnene og antog Helgennavne i Steden; Friserne fastholdt derimod Urformerne om end i stærkt afslidte Skikkelser, og herved skabes en meget iøjnefaldende Forskel. ¹⁾ Som Efternavn benyttede begge Folk hovedsagelig Fædrenavne, og disse dannedes i Frisisk enten som i Dansk ved Tilføjelsen *sen*, eller endnu hyppigere ved særegne Genitivmærker paa *ingk*, *ens*, *en* og *s* (*Payingk*, *Tetens*, *Eggen*, *Peters*). I Grænseegnene er det derfor muligt ved Hjælp af disse Navne at drage holdbare Skel mellem de to Folk. Fra Mildsted til Stedsand, Klægsbøl og Aventoft behersker det frisiske Element Marskegnene og Byerne paa Gestranden, men svækkes hurtigt østpaa og forsvinder omtrent sporeløst øst for Linjen Mildsted-Horsted-Dreisdorf-Goldelund-Stadum-Læk-Sønder Lygum. Alt dette findes nærmere udviklet og begrundet i min ovennævnte Afhandling, og her skal jeg kun, for lidt nærmere at belyse de udviklede Forhold i det tredobbelte Grænseafsnit Stapelholm-Husum, gøre et Par Tilføjelser.

¹⁾ De almindeligere frisiske Fornavne ere ved Middelalderens Slutning følgende: Adde, Agge, Ammick, Ase, Babe, Backe, Bane, Broder, Boyge, Bole, Dede, Düye, Ecke, Edo, Edelef, Emo, Ese, Follich, Frodde, Frouwe, Gunne, Haye, Harre, Harke, Hemme, Hummer, Huu, Ide, Inge, Kircke, Leue, Ludde, Lübbe, Lüt, Mamme, Melef, Menek, Mert, Mumme, Namen, Nomen, Nompne, Obbe, Ocke, Ode, Olde, Payge, Pebe, Po, Pon, Poppe, Rickmer, Redlef, Renlich, Roewert, Sibbe, Sibbern, Sirick, Süster, Süncke, Tete, Thietlef, Toncklef, Ubbe, Ude, Uldi, Uwen, Vedder, Wobbe, Wunke, Wirick etc.

Befolkningen i Trekanten mellem Hollingsted, Husum og Svavsted betegnes sædvanligvis som Frisere. Allerede i Knytlingasaga siges: at Hollingsted ligger paa Grænsen af Frisland, „à Frislandi“, og hvis man vilde samle alle den følgende Tids Vidnesbyrd i samme Retning, blev det en artig Liste. Ikke des mindre ere de værdiløse til Hobe. Forfatterne have ikke havt noget virkeligt Kendskab til Forholdene, men talt hen i Vejret. Den første, der traadte op imod disse Fabler, var Matthias Boëtius, som skrev 1623, men hans Ord ere gaaede upaaagtede hen. Han siger ikke alene, at Friserne kun bo paa Vesterhavsøerne og langs Kystranden, at Spor af det frisiske Navn ikke genfindes i nogen Landsby fjernere fra Kysten, men han siger endogsaa, at de enten have opbygget eller efterhaanden bemægtiget sig Bredsted, Hatsted, Skobøl, Mildsted, Rødemis, Rantrum og andre Byer langs Kyst- randen. ¹⁾ Disse Udtalelser af en egnkendt, frisisk Skribent, der fører os 300 Aar tilbage i Tiden og ikke er behersket af den senere Tids nationale Fordomme, har den største Betydning. Friserne ere ikke Urindbyggere i de store Gestbyer ved Havet, tvertimod, de have kun efterhaanden bemægtiget sig dem.

Men netop for Rødemis, Mildsted og Rantrum have vi et endnu mærkeligere literært Vidne hundrede Aar ældre, og det taler et ligesaa tydeligt Sprog. I

¹⁾ M. Boëtii Cataclysmus Nordstrandicus. Slesv. 1623. S 31. „Nec ullus pagus a littore remotior, ubi frisici nominis extet vestigium. . . . solæ insulæ regionesque maritimæ homines habent Frisios.“ S. 59 fortæller han, at Friserne „aut extruxere, aut paulatim occupaverunt in extrema continentis margine — . . . Bredstadium vicum, Hadstadium, Schubyllum, Milstadium, Rademessum, Randerumum, pagosque alios, littori conterminos.“

Svavstedbogen findes under Aar 1512 et Kirkevidne ¹⁾ fra Mildsted Sogn om den virkelige eller sande Grænse mellem Rantrums, Mildsteds og Rødemis's Bymarker paa den ene Side og de lige overfor boende Friseres paa den anden Side. Sognebefolkningen selv opstiller en saavel administrativ som ethnografisk Modsætning mellem disse Gestbyer (hvortil Südermarsch hørte) og Ejdersted. Frisernes Marker strakte sig til en „Flod“ ved Navn „Milde“, et af uinddigede Marsksumpe omgivet Vandløb, der i den ældre Middelalder sendte en Del af Trenens Vande til Heverstrømmen og adskilte Ejdersted og Lundebjerg fra Søndergøsherred. Øst for dette Vandløb begyndte Mildsted Sogns Jorder; men hvilken Befolkning ejede disse Jorder, naar den selv kunde opstille Friserne som en Modsætning til sig? — Dette lære de samtidige Skattelister os. Hele Rødemis og en Del Beboere i Rantrum hørte til Svavsted Bispegods. I et Amtsregister fra 1589 opføres i hin 48, i denne 41 Skatteydere, hvoraf henholdsvis 16 og 9 have frisisk farvede Navne, medens Resten er lige saa dansk som i Sundeved eller Angel. I Mildsted By og den her-

¹⁾ Svavstedbogen. Kirkevidne fra Mildsted ^{7/11}. 1512. Nr. XXX. Originalen findes ligeledes i Arkivet. Ved Kirkestevnet spurgtes „de gemenen Karspellude van wegen der Schede desz werlicken Rechtes twuschenn den Veldtmarcken van Rantrem, Mildstede vnd Rademise ensz delsz vnde den Fresen, dede int Suden gegen en auer wonen, andern deils: Da hebben de huszgeseten vnd oldesten, de do thor Kercken wharen, sick endrechtigen besprocken und gesacht, datt de van sodaner schede wegen, nicht anders van ehren olderen gehörett hebben, vnnde dar ok nicht andersz van weten, menn datt ehn vloeth, genömett de Milde, isz sodane schede, vnd twischen Rantrem vnd desz Herrn Bischuppes Schwauesteder werlicken Rechte, isz de becke de schede.“

tugelige Del af Rantrum er det frisiske og det danske Element omtrent lige stærke (omkring 1540—48). Skatteydernes Navne have det samme Præg som i de øvrige dansk-frisiske Grænsebyer nordpaa: nogle Efternavne paa ingk, ens, en og s bryder den velkendte Ensformighed af Navne paa sen. Her er et mere eller mindre stærkt frisisk Islæt i et dansk Grundvæv, og det kan kun højst uegentlig siges, at Friserne paa dette Tidspunkt have bemægtiget sig disse Byer.

De samtidige Kilder tillade, at der gøres Prøve paa Rigtigheden af denne Opfattelse. I Witswort og Koldenbüttel, de frisiske Nabosogne hinsides Milde, findes kun udprægede Frisernavne paa en og s; i Ramsted, der ligger syd for Grænsebækken mellem Hertugdømmet og Sct. Peters Stift, kun saxiske Navne, og i Byerne Ipersted, Rosendal og Oldersbæk, der vel høre til Mildsted Sogn, men ikke have Marskjorder og ligge tilbagetrukne fra Gestranden, kun danske Navne med et enkelt isprængt frisisk. Gestrandens Byer, der ejede og dyrkede Südermarsch, vare beboede af et dansk-frisisk Blandingsfolk, som var sig den ethnografiske Modsætning til de rigtige Frisere bevidst. Men da selve Südermarsch en tidligere Tid havde været beboet, og da man af de bevarede Stednavne (Haykebøl, Eddensham, Addebøl) kan se, at den har huset en frisisk Befolkning, maa man slutte, at denne, da det blev den for vaadt i Marsken, er flyttet op i de danske Gestbyer og fremkaldt den blandede Befolkning efter Manddrenkelsen 1362.

Tilbage staar endnu kun Ostenfjeld Sogn. Om Kirkebyens Befolkning fortælles, at den skal være indvandret enten fra Østfrisland eller Venden omkring Aar 1400.

Saavidt jeg ved, er det Lass, der først har bragt denne Krønike paa Tryk 1752; selvfølgelig begrunder han den slet ikke, han siger blot: „man vil sikkert vide,“ men ikke des mindre synes Sagen dermed slaaet fast for Tid og Evighed og optages samvittighedsfuldt i ethvert topografisk Værk over Egnen. ¹⁾ Imidlertid have vi heldigvis en Liste over Sognets Skatteydere fra Aar 1438, altsaa fra det samme Slægtled som den formodede Indvandring, og den er aldeles ødelæggende for Lass' Fabel. I Østenfjeld By med Rott findes end ikke eet Navn, som ikke har hjemme enten i den danske Del af Hertugdømmet eller i Stapelholm (de ikke-danske Navne ere Drewes Otten, Peter Iwenns og Tymme Busch), og i Sognets øvrige Byer: Vinnert og Wittbæk, træffes det samme danske Navnestof som i Nabosognene nordpaa, isprængt med enkelte frisiske eller saxiske Indflytternavne. ²⁾

1) J. Lass: Sammlung Husumscher Nachrichten. 1752. II. S. 110. „Welcher Nahme (Mildstedter Osterfeld) dann beyhalten worden, als einige Leute aus Ostfrizland daselbst sich niedergelassen und der Gegend sich angemastet haben sollen. Man will sicher wissen, dass von solchen Leuten die Anno 1400 angekommen, alda eine kleine Kirche nebst Thurm zu erst 1407 dem Apostel Petro zu Ehren erbauet.“ Se: Jensen Kirchl. Statistik. S. 603. Traps Statistik. I. S. 241. R. Haupt anf. St. S. 487.

2) Da Navnene i Skattelisterne 1438 ere abbrevierede, meddeles her en Fortegnelse over Skatteyderne fra 1548; paa Grundlag af det tidligere sagte, vil det være Læseren muligt at skelne mellem Navnene fra de forskellige Folkeslag.

Ostenuolde:	Peter Laurensen.
Johan Jepsenn.	Peter Hennicksenn.
Peter Clawessenn.	Tomes Martenn.
Claus Marquartsenn.	Hanns Martenn
Hans Petersenn.	Ties Marquartzenn.
Peter Martenn.	Peter Lassen.
Marquart Martenn.	Asbarn Arnastsenn.
Jurgen Carstenn.	Marquardt Heldt.

Sognets Hovedby har altsaa allerede i Middelalderen modtaget en Del saxiske Indvandrere, der medbragte den holstenske Byggemaade og det plattyske Sprog, og Sognets hele Beliggenhed mellem saxiske og frisiske Egne, i sin Samfærdsel henvist til de tysktalende Købstæder Slesvig og Husum, har i høj Grad fremmet dets sproglige Denationalisering. Naar denne er foregaaet, kan ikke oplyses, men alt, Person- som Stednavne, bevise, at vi her have med en oprindelig dansk Befolkning at gøre. Bynavnene Østenfjold ¹⁾, Vinderuth ²⁾ (Vinderadt, Vindert, Vinnert,

Las Tamssenn.
Marquardt Iwenn.
Johann Juell.
Claus Ties.
Las Petersen.
Nis Lassen.

Rott.

Jurgenn Matzenn.
Hanns Juell.
Henrickes Iwenn.

Vinderde.

Hanns Tamssenn.
Mickel Tamssenn.
Annecke Tamses.
Gerdrut Laurenses.
Henninck Juell.
Jons Tamssenn.
Claus Carstenn.
Peter Tamssenn.
Peter Clawssenn de olde.
Junge Peter Claussenn.
Peter Lassens Kinder.
Hanna Marquartssenn.
Tomes Helt.
Hanns Carstenn.
Peter Sirck.
Marquart Lassen.

Bo Tamssenn.
Ties Marquartssenn.
Peter Helt.
Peter Brodørssenn.
Henninck Hansseun.

Witbecke.

Marquardt Peterssenn.
Jurgen Wobbinck.
Laurens Ingwersenn.
Jons Ingwersenn.
Claus Marquartseun.
Peter Henuicksenn.
Peter Iwenn.
Hanns Marquartzenn.
Lauwes Tammes.
Peter Dauwe.
Tammes Tymme.
Hanns Matzenn.
Peter Jenssenn.
Tammes Jenssenn.
Peter Matzenn.
Tammes Johannsenn.
Jurgenn Matzenn.
Marquart Vedderssen.
Jurgenn Peterssenn.
Tomes Marquartzeun.
Peter Malgatzenn.

¹⁾ Reg. cap. Slesv. 1352—1407. De bonis in Ostenfjold. In Ostenfjold 8 modios siliginis. Item in Osternfiæl 18 sterling etc. Script. rer. Dan. VI. S. 574, 575, 577, 584. Ligeledes i VII. Bind. S. 285, 474, 503.

²⁾ Schleswig-Holst. Landesberichte. II. S. 231. — Protocollenn der... gemachten abscheide 1619. Rigsarkivet.

Vinderim) og Vedbæk (Wittbæk) ere danske og skreves i deres danske Former i Middelalderen; forskellige Høje bevarede danske Navne lige ned til dette Aarhundrede (Femhøje ¹⁾, Sundsbjerg), og i Hollingsted betegnedes Trenens højre Bred α : Østenfeld Sogn, som Danskersiden. ²⁾ Dr. Jensen, hvem vi skyldte denne Oplysning, tilføjer rigtig nok, at Plattysken hersker i Ostenfeld „von undenklichen Zeiten“, men da Hollingsted, som vi have set, først kan være bleven plattysk i det trettende til fjortende Aarhundrede, og da Beboerne derefter vedvarende kunde betegne Østenfeld som dansk, synes de „utænkelige Tider“ kun at være en ilde anvendt Hyperbol af den højtagtede Forfatter.

Hermed er vor Undersøgelse til Ende. Efter at have syslet med denne brogede Grænseegn og dens stærkt schatterede ethnografiske Aflejringer, kommer man uvilkaarlig til den Overbevisning, at ogsaa denne Del af Hertugdømmet har udgjort en gammel ubeboet Grænsemark og først i en forholdsvis sen Tid faaet sin Befolkning. Stapelholm betyder vel nærmest Grænseholm, og i den ældre Middelalder var Svavstedegnen Skov og Krongods (d. v. s. Alminding), der senere gik over til den sønderjydske Hertug som hans „Andel“ af samme. (*Bona nostra in Sundergossharde, que dicuntur Andæl, integraliter*). Den ældre danske Bebyggelse

¹⁾ Schrøders Topografi over Slesvig.

²⁾ Jensen: Kirchl. Statistik. S. 603. Auf eine vormalis hier gewesene dänische Bevölkerung deuten die dänischen Benennungen der alten Grabhügel, z. B. Femhøj u. s. w., auch dass man in Hollingstedt das rechte Treenufer als die Dänen-Seite bezeichnete, während doch im Kirchspiel Ostenfeld vor undenklichen Zeiten das Plattdeutsche herrschend war.

er standset foran disse Naturhindringer: Vildmosen langs Treiaa og Skovtykningerne og Sumpene omkring Svavsted. Det er muligt, at der oprindeligt har været en ringe dansk Befolkning i Svavsted By, men det kan ikke bevises, og i det femtende Aarhundrede eller paa det Tidspunkt, da vi kunne forfølge de ethnografiske Aflejringer, er Trenen og Svavsted Skove vort Folks Sydgrænse.
